

MILLIY IQTISODIYOTNING YASHIL RIVOJLANISHINI IJTIMOIIY VA IQTISODIY JIHATLARI

Ulug‘morodov Farhod Fahriddinovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Raqamli iqtisodiyot kafedrasida katta o‘qituvchisi

Maksetbayeva Gulziyra Jaqsibay qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola milliy iqtisodiyotning yashil rivojlanishini ijtimoiy va iqtisodiy jihatlarini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotda yashil iqtisodiyotning nazariy asoslari, uning barqaror rivojlanishdagi o‘rni, shuningdek, ijtimoiy adolat va iqtisodiy o‘sishga ta’siri o‘rganilgan. Maqolada O‘zbekiston misolida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, “yashil” taksonomiya joriy etilishi, “yashil” obligatsiyalar chiqarilishi va qayta tiklanuvchi energiya loyihalari tahlil qilingan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, yashil iqtisodiyotga o‘tish nafaqat ekologik barqarorlikni ta’minlaydi, balki yangi ish o‘rinlari yaratish, kambag‘allikni qisqartirish va aholi turmush darajasini oshirish imkoniyatlarini ham yaratadi. Shu bilan birga, ushbu o‘tish davrida ishchilarni qayta tayyorlash va ijtimoiy himoya qilish mexanizmlarini ishlab chiqish zarurligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, ijtimoiy adolat, “yashil” taksonomiya, qayta tiklanuvchi energiya, “yashil” ish o‘rinlari, kambag‘allikni qisqartirish, O‘zbekiston.

Kirish

Zamonaviy dunyoda iqtisodiy o‘sish va ekologik barqarorlik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash masalasi global miqyosdagi eng dolzarb muammolardan biriga aylandi. An’anaviy iqtisodiy modellar, jumladan, tabiiy resurslardan foydalanishning kengayishi va atrof-muhitga salbiy ta’sirning ortishi jiddiy ekologik va ijtimoiy oqibatlarga olib kelmoqda. Sanoatlashgan mamlakatlardan tortib rivojlanayotgan davlatlarga barcha iqtisodiy tizimlar iqlim o‘zgarishi, resurslarning tugab borishi va ekologik muammolarning kuchayishi bilan yuzlashmoqda.

“Yashil iqtisodiyot” tushunchasi aynan shu muammolarni hal qilishga qaratilgan bo‘lib, u iqtisodiy o‘sishni ta’minlash bilan birga atrof-muhitga zararni minimallashtirish va ijtimoiy adolatni kuchaytirishni maqsad qiladi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo‘yicha dasturi (UNEP) ta’kidlashicha, yashil iqtisodiyot quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi: karbonli chiqindilarning kamligi, resurslardan samarali foydalanish va ijtimoiy

inklyuzivlik . Ushbu model nafaqat iqtisodiy samaradorlikni, balki ekologik xavfsizlik va ijtimoiy himoyani ham ta'minlashga intiladi.

O‘zbekiston so‘nggi yillarda yashil iqtisodiyot tamoyillarini milliy rivojlanish strategiyasiga faol joriy qilmoqda. 2023-yilda Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasining tasdiqlanishi bu borada muhim qadam bo‘ldi . Ushbu taksonomiya “yashil” loyihalarni tasniflashning yagona tizimini yaratib, investitsiyalarni barqaror rivojlanishga yo‘naltirish imkonini beradi

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – milliy iqtisodiyotning yashil rivojlanishining ijtimoiy va iqtisodiy jihatlarini tahlil qilish, ushbu modelning afzalliklari va muammolarini ochib berish, shuningdek, O‘zbekiston tajribasini o‘rganish asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Yashil iqtisodiyot konsepsiyasi XX asrning oxirgi choragida shakllana boshlagan bo‘lib, uning nazariy asoslari ekologik iqtisodiyot va barqaror rivojlanish kontsepsiyasi bilan chambarchas bog‘liq. Yashil iqtisodiyotning uch asosiy aksiomasi mavjud: birinchidan, chegaralangan tabiiy muhitda iqtisodiy ta’sir doirasini va taraqqiyotini cheksiz ravishda kengaytirib bo‘lmaydi; ikkinchidan, resurslar chegaralangan sharoitda doimiy o‘sib boruvchi cheksiz ehtiyojlarni qondirish mumkin emas; uchinchidan, yerdagi barcha tizimlar o‘zaro bog‘liq .

UNEPning “Towards a Green Economy” hisobotida ta’kidlanishicha, jahon YAIMning 2 foizini iqtisodiyotni “yashillashtirish”ga sarflash 2011-2050 yillarda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlashi, shuningdek, iqlim o‘zgarishi, suv tanqisligi va ekotizimlarning yo‘q bo‘lib ketishining oldini olishi mumkin . Ushbu xulosalar yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlashini ko‘rsatadi.

Xalqaro miqyosda olib borilgan empirik tadqiqotlar yashil iqtisodiyot tashabbuslarining iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sirini tasdiqlaydi. Xususan, Generalized Least Squares (GLS) regressiyasi natijalariga ko‘ra, yashil iqtisodiyot tashabbuslari jon boshiga to‘g‘ri keladigan YAIMga ijobiy va sezilarli ta’sir ko‘rsatadi . Ammo, tadqiqotchilar ayni paytda ishchi kuchi o‘zgaruvchisi bilan salbiy bog‘liqlik mavjudligini ham aniqlagan, ya’ni ayrim sektorlarda yashil iqtisodiyotga o‘tish ish o‘rinlarining qisqarishiga olib kelishi mumkin.

Ijtimoiy adolat nuqtai nazaridan yashil iqtisodiyotning ikki tomonlama ta’siri mavjud. Bir tomondan, “Yashil iqtisodiyotga o‘tish”da ba’zi “iflos” yoki barqaror bo‘lmagan ish o‘rinlari qisqarishi mumkin. Boshqa tomondan, qayta tiklanuvchi energiya yoki barqaror qishloq xo‘jaligi kabi tarmoqlarda yangi “yashil” ish o‘rinlari yaratilishi kutilmoqda . Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bozor va investitsiya xususiyatlari hamda atrof-muhit va tabiiy kapital

xususiyatlari kambag‘allikni sezilarli darajada kamaytiradi, bu esa yashil iqtisodiyotning ijtimoiy adolatni rivojlantirishdagi ahamiyatini ko‘rsatadi .

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi yashil iqtisodiyotga o‘tishda davlat siyosatining muhim rolini ko‘rsatadi. Yaponiyada yashil iqtisodiyot tamoyillari muhandislik sohasida keng qo‘llanilib, energiya tejankor binolar va obyektlar soni yildan-yilga ortib bormoqda. Skandinaviya mamlakatlarida esa oddiy fuqarolar ham yashil iqtisodiyotning faol targ‘ibotchilariga aylangan .

Muhokama

Yashil iqtisodiyotning iqtisodiy jihatlari

Yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy jihatlari murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, u larni bir necha yo‘nalishda tahlil qilish mumkin. Birinchidan, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga (quyosh, shamol, bioenergetika) investitsiyalar iqtisodiy o‘tishning yangi dvigateliga aylanmoqda. Xalqaro energetika agentligi ma‘lumotlariga ko‘ra, qayta tiklanuvchi energiya sohasiga investitsiyalar an’anaviy energiya turlariga investitsiyalarni ortda qoldirgan

O‘zbekiston misolida qaraydigan bo‘lsak, mamlakatda “yashil” energetika sohasida yirik loyihalar amalga oshirilmoqda. 2025-yilda energetika sohasiga 20 mlrd dollar, neft-gaz va kimyo sohasiga 11 mlrd dollar, tog‘-kon sanoatiga 7 mlrd dollar, elektrotexnika va avtomobilsozlikka esa 4,5 mlrd dollarlik investitsiyalar kiritilishi rejalashtirilgan . Ushbu loyihalar natijasida “yashil” iqtisodiyot, “yashil” energiya, raqamli geologiya va boshqa zamonaviy yo‘nalishlarda minglab mutaxassislariga talab ortadi.

Shuningdek, O‘zbekiston 2023-yilda ilk bor 4,25 trln so‘m miqdoridagi “yashil” suveren xalqaro obligatsiyalar hamda 660 mln dollar miqdoridagi xalqaro obligatsiyalarni London fond birjasida joylashtirdi . MDH davlatlari ichida birinchi bo‘lib “yashil” suveren obligatsiyalar chiqarilishi O‘zbekistonning xalqaro moliya bozorlarida barqaror rivojlanishga sodiqligini namoyish etadi

Yashil iqtisodiyotning ijtimoiy jihatlari

Yashil iqtisodiyotning ijtimoiy jihatlari asosan aholi bandligi, kambag‘allikni qisqartirish va hayot sifatini yaxshilash bilan bog‘liq. UNEP tomonidan ishlab chiqilgan “Inklyuziv yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi iqtisodiy samaradorlikni ijtimoiy adolat bilan uyg‘unlashtirishga qaratilgan . Ushbu modelda yashil iqtisodiyot yaratadigan ish o‘rinlari nafaqat ekologik toza, balki munosib haq to‘lanadigan va xavfsiz bo‘lishi lozim.

Biroq, yashil iqtisodiyotga o‘tish ijtimoiy muammolarni ham keltirib chiqarishi mumkin. Ayrim “iflos” tarmoqlarda ishlayotgan ishchilar o‘z ishlarini yo‘qotish xavfiga duch keladi. Ushbu vaziyatda “adolatli o‘tish” (Just Transition) mexanizmlarini ishlab chiqish muhim

ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, davlatlar ishchilarni qayta tayyorlash va yangi ish o‘rinlariga moslashtirish uchun maxsus dasturlar yaratishi zarur .

O‘zbekistonda bu borada muhim qadamlar qo‘yilmoqda. “Yoshlar biznesi” dasturi doirasida 100 ming yoshlarni, “Kelajakka qadam” orqali esa 140 ming oliygo‘h bitiruvchisini daromadli ish bilan ta’minlash mas’uliyati Aloqabank va Milliy bankka yuklatilgan . Ushbu dasturlar kelajakda yashil iqtisodiyot sohasida kadrlar tayyorlash uchun zamin yaratadi.

Siyosiy va institutsional jihatla

Yashil iqtisodiyotga muvaffaqiyatli o‘tish uchun kuchli siyosiy iroda va barqaror institutsional muhit talab etiladi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 -yildagi PQ-5223-son qarori bilan Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi zimmasiga hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini jadallashtirish, sanoat klasterlari faoliyatini rivojlantirish va boshqa muhim vazifalar yuklatilgan .

Shuningdek, 2023-yilda tasdiqlangan Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasi “yashil” turdagi faoliyatni tasniflashning muhim mexanizmi hisoblanadi . Ushbu taksonomiya “yashil” obligatsiyalar va kreditlar, shuningdek, boshqa manbalar hisobidan moliyalashtiriladigan “yashil” turdagi loyihalarni tasniflash imkonini beradi

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Yashil iqtisodiyotga o‘tish iqtisodiy o‘sish va ekologik barqarorlik o‘rtasidagi ziddiyatni hal qilishning samarali yo‘li hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotga yo‘naltirilgan investitsiyalar uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydi .

2. Yashil iqtisodiyot ijtimoiy adolat va kambag‘allikni qisqartirishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Investitsiyalar va bozor mexanizmlari kambag‘allikni kamaytirishga sezilarli hissa qo‘shadi .

3. Yashil iqtisodiyotga o‘tish davrida ayrim tarmoqlarda ish o‘rinlarining qisqarishi kuzatilishi mumkin. Bu muammoni hal qilish uchun “adolatli o‘tish” mexanizmlari, jumladan, ishchilarni qayta tayyorlash va ijtimoiy himoya dasturlari zarur .

4. O‘zbekiston yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha muhim qadamlarni amalga oshirmoqda. Milliy taksonomiyaning joriy etilishi, “yashil” obligatsiyalar chiqarilishi va qayta tiklanuvchi energiya loyihalarining kengayishi mamlakatni barqaror rivojlanish yo‘liga olib chiqmoqda .

5. Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish uchun davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kuchaytirish, innovatsion moliyalashtirish vositalarini joriy etish va xalqaro tajribani o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Milliy iqtisodiyotni yashil rivojlantirish nafaqat ekologik zarurat, balki iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatdir. Ushbu tadqiqotda yashil iqtisodiyotning ijtimoiy va iqtisodiy jihatlari tahlil qilinarkan, quyidagi asosiy tezislar ilgari surildi

Yashil iqtisodiyotga o‘tish resurslardan samarali foydalanish, energiya tejamkorligini oshirish va ekologik barqarorlikni ta‘minlash orqali uzoq muddatli iqtisodiy o‘shishga erishish imkonini yaratadi. Jahon amaliyoti shuni ko‘rsatadiki, yashil texnologiyalar va qayta tiklanuvchi energiya manbalariga investitsiyalar an‘anaviy tarmoqlarga nisbatan yuqori rentabellikka ega.

Ijtimoiy nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyot yangi “yashil ish o‘rinlari”ni yaratish, aholi turmush sifatini yaxshilash va kambag‘allikni qisqartirish potensialiga ega. Biroq, o‘tish davrida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan ijtimoiy xavflarni (ishsizlik, ijtimoiy tengsizlik) kamaytirish uchun “adolatli o‘tish” mexanizmlarini ishlab chiqish va amalga oshirish lozim

O‘zbekiston misolida qaraydigan bo‘lsak, mamlakat yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha muhim islohotlarni amalga oshirmoqda. Milliy “yashil taksonomiya” joriy etilishi, “yashil” obligatsiyalar chiqarilishi va qayta tiklanuvchi energiya loyihalarining kengayishi mamlakatning barqaror rivojlanish yo‘lidagi qat‘iy pozitsiyasini ko‘rsatadi

Kelgusida olib boriladigan tadqiqotlar yashil iqtisodiyotning tarmoq va hududlar miqyosidagi ta‘sirini baholash, boshqa mamlakatlar tajribasini qiyosiy tahlil qilish va yashil moliyalashtirishning innovatsion mexanizmlarini ishlab chiqishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Milliy ‘yashil’ iqtisodiyot taksonomiyasini joriy etish to‘g‘risida”gi qarori. (2023).
2. The Dual Impact of the Green Economy on Sustainability and Labour Markets. (2025). Directory of Open Access Journals.
3. Maxmasobirova, N. (2018). O‘zbekiston iqtisodiyotini “yashillashtirish” istiqbollari. Ogahiy.
4. Green macro-economic policies for a just transition to a green economy. (2023). Frontiers in Climate.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-5223-son qarori “Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishda iqtisodiy tadqiqotlar sifati va rolini oshirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida”. (2021). LEX.UZ.
6. United Nations Environment Programme. (2017). What is an “Inclusive Green Economy”? UNEP.

7. United Nations Environment Programme. (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. UNEP.

8. Yil davomida mamlakatda \$35 mlrdlik 8,3 mingta loyiha ishga tushiriladi. (2025). Kapital.uz